

Nol de Jong

*De rampzalige lengte van
Philip Asjkenazi*

Roman

MEULENHOF

In zijn pyjama en op in slippers gestoken blote voeten stond Asjkenazi naar het razende vuur te kijken. De vlammen sloegen boven het dak uit, dat aan een kant al was ingestort. De hitte schroeide zijn wimpers en het haar op de rug van zijn hand. Dichterbij kon hij niet komen. Of hij had zich in de vuurzee moeten storten, zoals hij misschien het liefste had gedaan als hij niet te verdoofd was geweest om maar een ogenblik vooruit te denken.

Normaal was het hier stil en rook het naar de streek: dille, tijm, kamperfoelie, wilde roos en rozemarijn. Nu maakte het vuur een oorverdovend kabaal en de nachtelijke lucht stonk naar brand, naar brandend rubber, smeltend ijzer, geblakerde balken en voor wie er gevoelig voor was: naar ge-roosterd mensenvlees. Asjkenazi rook die geur sterker dan alle andere.

Hij wist wie het waren, de jongens die hij niet had gered. Die nu verkoold op de verdiepingsvloer lagen of brandend met vloer en al omlaag waren gestort. Hij kende hun naam en toenaam: Johnny, Robbert, Wilbur de kat, negen in totaal.

De uitslaande brand moest al over zijn hoogtepunt heen zijn geweest toen hij erop afging. De lucht kleurde nog wel rood, geel en oranje tot ooghoogte, maar daarboven was het donker met kolkende wolken vonken en as, die oplichtte als zilveren snippers tegen de zwarte hemel.

Hij wist niet eens waardoor hij was gewekt. De brandlucht? Het brullende vuur? Hadden noodkreten hem nog net wakker kunnen maken?

Asjkenazi sliep in de opzienswoning, een eindje onder de kam van de heuvel, op de plek waar ooit het klooster had gestaan. Ook dat was tot de grond toe afgebrand, maar lang geleden. Hij was overeind gekomen in een toestand waarin ontwaken langzaam overgaat in angst en beklemming, het groeiende besef van een ramp. Hij had in de deuropening naar de vlammen staan kijken voor hij doorkreeg dat dit geen droom was. Toen was hij naar binnen gerend, had de sleutels van zijn nachtkastje gegrist en was met een brandblusser weer naar buiten gekomen. Nutteloos. Een kleine man, in het wilde weg spuitend uit een rood cilindertje ergens onder in het beeld van de vuurzee, met een sleutel van de deur op zak. Hij was opnieuw naar binnen gerend om zijn telefoon te pakken en de brandweer te bellen.

Maar hoe afgelegen is het daar! Hoe smal zijn de kronkelige wegen die erheen leiden.

Hij stond daar al een eeuwigheid voor hij diep onder zich, beneden in het dal, de sirenes hoorde en wat gekleurde lichten zag van het naderende korps. Het zou nog een tijd duren eer ze boven waren. Wat gaf het? Wat hier kon bran-

den, brandde nu wel. Wat dood kon, was nu wel gestorven. Dankzij de kale rotsen en het rulle zand om de boerderij liep de rest van de heuvel maar weinig gevaar.

Dat had hij altijd de schoonheid van dit land gevonden: dat paradijselijke begroeiing en een woestijnachtige leegte elkaar zo naadloos konden aanvullen. Asjkenazi liet zijn blik langs de heuvels en hellingen gaan, en, waar de woestijn overgaat in de boomgaard, over de toppen van de olijfbomen zoals iemand nog een keer door lege vertrekken dwaalt voor hij een dierbare plek voorgoed verlaat.

Links werd de nacht al lichter en het geel van de bloeiende bremstruiken, zijn lievelingen, begon zichtbaar te worden. Een ongehoorde loomheid kwam over hem. De geluiden uit de rampzalige omgeving verdwenen naar de achtergrond. Een hulpverlener zou hem misschien in shock noemen, maar in zijn kop was Philip Asjkenazi glashelder.

Ook zijn leven was voorbij, wist hij. Niet dood voor de anderen, maar dood voor zichzelf. Het leven verliet hem terwijl hij rechtop stond. Daar stond een dode man naar zijn zonden te kijken, uiterlijk onbewogen, in de volle lengte van zijn honderddrieënzestig centimeter. Een onooglijke verschijning op zijn ogen na, die zwart, rood en geel de brand weerkaatsten in een mager, wasbleek gezicht onder hoog op zijn voorhoofd vastgeklonken wenkbrauwen.

Als je hem niet voorbij liep maar voor hem kwam staan, vroegen die ogen steeds meer aandacht en eisten je ten slotte helemaal op. Je begon hem zonderling te vinden en je af te vragen wat voor een man dit was. Uitvinder? Een geleer-

de? Als ambtenaar jeugdbelang, met de zorg voor de wederopbouw van verloren karakters als speciale opdracht, wist hij van bepaalde zaken meer dan anderen, maar of dat geleerd was?

Geleerdheid zat niet in de familie, of je moest verteruggaan naar een reeks tegen de wetenschap aan schurkende ambtenaren met zijn betbetovergrootvader, als lijfarts van tsaar Nicolaas de eerste, als boegbeeld. Tijdens het leven van die Asjkenazi was de hele familie, op het toppunt van haar geneeskundige roem, van de ene dag op de andere in ongenade gevallen en vervolgd. De overlevering vermeldt geen andere aanleiding dan dat de familienaam, Asjkenazi, de tsarina plotseling als onbegrijpelijk en daardoor hinderlijk was voorgekomen.

Generaties vol armoede waren het gevolg geweest. Grote gezinnen, kindersterfte, petroleumlicht en een uitzichtloos bestaan als marskramer, later marktkoopman, in garen en band. Asjkenazi's vader was als eerste in de familie een winkeltje in fournituren begonnen dat hij later, toen Philip nog jong was, uitbreidde met lingerie. Zo verhief vader Simon het gezin tot de middenstand.

Pas met Philips aanstelling als ambtenaar derde klasse bij de Raad voor Jeugd en Voogdij kwam er aan de familievernederings van staatswege een einde. Een verlangen dat als een vergeeld heimwee bijna twee eeuwen boven de Asjkenazi's had gehangen, werd vervuld.

Om hem heen werd met portieren geslagen. Er werden bevelen uitgedeeld. Mannen, even breed als hoog, rolden

slangen uit. Overal klonk het geklik van de koppelingen. Met een gierend geluid werden de wagenladders uitgeschoven tot hoog boven de brandhaard. Ze liepen langs hem heen. Waarschijnlijk was hij te klein op die bergtop om door hen te worden opgemerkt.

In de familie waren alle mannen ondermaats geweest. Vanaf hun geboorte, maar ook tijdens hun leven wonnen ze nauwelijks aan gewicht doordat ze maar weinig aten of te eten hadden. Philip had rond zijn vijftiengste ontdekt dat het meeste voedsel werd bereid om hem te vergiftigen.

‘Dat kan ik niet eten,’ zei hij wanneer iemand hem iets aanbood, gevolgd door: ‘Ik eet dat niet.’ Hij herhaalde dikwijls wat hij zei, een gewoonte die hij zich rond diezelfde tijd aanmat. Terwijl hij vroeger de grootste moeite had om iets maar eenmaal te zeggen. Hij zweeg altijd. Hij zong niet mee, hij stak geen vinger op; Philip was dodelijk verlegen. Al heel jong vond hij zichzelf van iedereen de minste. Ik ben – zo dacht hij toen – van een lagere soort.

Nu stond hij als aan de grond genageld terwijl de brandweer om hem heen op volle sterkte het vuur bestreed dat al leek uitgewoed. Ze kenden de weg, ze liepen met het noodplan in de hand.

‘Is er nog iemand binnen?’ vroegen ze en ze bogen naar hem over.

Asjkenazi staaarde terug.

‘Zijn ze nog boven?’ drongen ze aan en ze wezen naar waar allang geen boven meer bestond.

Hij knikte en schudde zijn hoofd afwisselend, wat voor de brandweer zijn verwarde toestand bevestigde maar waarmee Asjkenazi de situatie toch duidelijk uiteenzette. De mannen keken elkaar aan en liepen door. Geen tijd te verliezen.

Waarom, vroeg hij zich af, moest dit juist vannacht gebeuren? Sinds mensenheugenis had de kloosterboerderij in al haar robuuste pracht op de heuvel gestaan, een halve eeuw had ze het klooster, dat ooit in dezelfde stijl was opgetrokken, overleefd en precies in deze nacht, waarin de deuren van de slaapzaal op slot zaten, moest die brand uitbreken. Welk lot was dat? Welk spel werd hier gespeeld?

Asjkenazi omklemde de sleutels in de zak van zijn pyjamabroek. Het duplicaat hing in de sleutelkast die nu ergens onder deze brandende puinhopen lag als de zwarte doos van een vliegcrash. Hij kon zijn exemplaar aan de brandweer geven, maar waarom? Waar was de deur die je ermee ontloot? Moest hij zeggen: Hier is de sleutel. Ik had de boel van buiten afgesloten. Moest hij uitleggen dat hij zo iets alleen bij hoge uitzondering deed? Moest hij verklaren waarom die uitzondering gisteravond beslist moest worden gemaakt?

Asjkenazi's hand sloot zich vaster om het metaal. Het bracht de jongens niet tot leven, het riep alleen vragen op: als dit de uitzondering was, wat was dan de regel? Geen mens zou het begrijpen. Je kunt geen honger uitleggen aan iemand die altijd te eten heeft. Vroeg of laat kwamen ze er toch wel achter. Iemand vond de deur, of wat ervan over

was, iemand onderzocht de stalen tong die nog brutaal en onwrikbaar in het slot stak. Op zeker ogenblik zou tussen de natgespoten zwarte heuvels een verwrongen, half gesmolten sleutelkast triomfantelijk omhoog worden gehouden. Dat was vroeg genoeg.

De zon kwam op. Nog niet boven de bergen uit, maar licht werd het wel. Steeds meer mensen kwamen god weet waar vandaan. Meer mensen dan hij hier ooit had gezien. Politie in uniform nam het heft in handen, zette het terrein af en wees nieuwsgierigen hun plaats. Asjkenazi, nog altijd in zijn pyjama, werd ter zijde genomen en gevraagd naar de toedracht. Hij keek op en zag drie man op hem neerkijken. Een in uniform, twee in burger. Opeens nam een oude gewoonte bezit van hem. Het was alsof hij in één klap meer dan veertig jaar terugging in de tijd. Hij zweeg.

Achter het huis met de winkel lag een tuin binnen een hoge muur met gebroken flessen in het cement, waar niemand overheen kon. Er was een hok zonder raam met in het midden bergen kolen die naar achteren toe opliepen en glommen in het daglicht als de deur openbleef. Het hok lag aan een betegelde plaats met een afvoerput in het midden en een opstap van rode klinkers naar het grauwe zand van de tuin.

Tegen de muur stond een schuur waar zijn vader voorraad bewaarde, eerst overtollig band, later de lingerie die overschoot. De schuur was altijd op slot. Achter de schuur stond de perzikboom. Alleen, groot, met takken tot ver boven de rand van de muur, maar laag genoeg voor Philip om erin te klimmen. Verscholen tussen zijn blad, bloesem of takken bekeek hij de kapotte goten en de vervelozige ramen van de huisjes aan de steeg die achter de muur liep. Soms zag hij, in wolken stoom, iemand achter een zolderraam bewegen, zich uitkleeden misschien. Hij luisterde naar de sissende ketels en slangen van de persen en de strijkijzers uit

de stomerij. Als de wind zijn kant uit stond, kwam stoom onder de poort door de tuin in. Dan snoof hij de geur op van pas geperste jassen, een lauwe lucht die langs zijn gezicht streek.

Je kon de balk uit zijn ijzeren haken duwen, dan kwam je in de steeg. In de huisjes woonden schoffies met snottebellen. Philip kon ze horen rennen, hun neus ophalen, schreeuwen, spugen, soms vechten. Hij kende ze wel, sommigen. Een grote jongen met een schipperstrui bijvoorbeeld, die altijd aan de poort rammelde en ertegenaan sloeg. 'Hé!' riep die dan. 'Gore lafbek! Maak eens open? Ik zie je echt wel!' Philip drukte zich tegen de stam aan en verloor de poort met zijn balk geen seconde uit het oog. Soms leek het of het dikke hout iets meegaf als de jongen er met zijn volle gewicht tegenaan sprong. Voor hij zich omkeerde en wegliep fluisterde hij met zijn mond tegen de poort: 'We krijgen jou nog, jongetje.'

Dat fluisteren was erger dan het schreeuwen.

Behalve wat braamstruiken, distels, een halfhoge, dode den en onkruid was er in de tuin alleen die boom, Philips boom, omdat niemand anders hem opeiste, er zo veel tijd in doorbracht – hoe kon het ook: hij was het enige kind in het huis met de winkel.

'Philip,' vroeg de moeder, 'waarom neem je nooit een vriendje mee?' Niet eenmaal: duizendmaal, honderdduizendmaal vroeg ze het. 'Moet je niet eens een vriendje mee naar huis nemen?' Een vraag die zij afwisselde met: 'Heb

je dan met niemand afgesproken? Waarom ga je niet eens met Roland mee naar zijn huis?’

Dat kon niet. Dat was onmogelijk. Het viel ook niet uit te leggen. Zijn moeder was veel ouder dan de moeders van andere kinderen, dan was het uitgesloten dat hij iemand meebracht. Zoals het even uitgesloten was dat hij zelf met iemand meeging. Vroeg of laat moest je zo iemand terugvragen. Die zag dan zijn moeder. Die zag haar rode handen die altijd een beetje nat waren. Haar gezondheidsschoenen. Haar schort. Die zou haar ook horen. Haar harde stem met de slissende s'en, de fluitende t's.

En ze sprak altijd. Al zat hij op zijn kamer met de deur dicht, dan nog sprak ze tegen hem. Dwars door de deur heen bleef ze vragen op hem afvuren. Over school, over vrienden, over meisjes, allemaal zaken waarover hij absoluut niets kon loslaten. Was het dan gek dat hij uren in de tuin in die boom doorbracht? Het was de enige plek waar ze niet kwam.

Als ze hem binnenriep, deed ze op de verdieping het raam open: ‘Philiiiiiiiiip! Eten!’ Een kreet die door de steegschoffies net zo lang werd nagedaan tot er een ware golf met zijn naam op de stoom de tuin in kwam. De jongen met de schipperstrui schreeuwde het hardst.

Philip wist niet hoe het kwam dat zijn moeder al zo oud was. En ook niet waarom zij zo veel lelijker was dan andere moeders. Het had waarschijnlijk met hun soort te maken. Hij had wel eens gehoord dat de Asjkenazi's vroeger allemaal bij elkaar woonden, met een muur eromheen.

Dat was natuurlijk een uitkomst geweest. Dan had hij